

Çocuklarla Felsefe Üzerine Bir İnceleme

SEMİA ÜLPER OKTAR^a

Geliş Tarihi: 11.11.2018 | Kabul Tarihi: 31.01.2019

Öz: Son yılların en ilgi çekici felsefe tartışmalarından biri, çocuklarla felsefe yapmanın mümkün olup olmadığı sorusuyula ilgilidir. Çocukların kaç yaşlarından itibaren, hangi yöntemle felsefe ile tanışmaları gerektiği ve bu eğitimin onlara ne katacağı yönünde hem felsefe çevrelerinden hem de eğitimcilerden birçok görüş ileri sürülmüştür. Felsefe eğitiminin düşünmenin gelişimine büyük katkı sunacağı tartışmasızdır. Ancak bu önemli konunun çerçevesinin nasıl çizileceği, yöntemin nasıl belirleneceği ve bu süreci kimin yöneteceği Türkiye’de belirsiz ve keyfi bir yol izlemektedir. Bu konunun aydınlatılmasında ise felsefecilere büyük bir görev düşmektedir. Bu çalışmada, hem Türkiye’de çocuklar için felsefe konusundaki çalışmalardan, hem de bu konunun teorik zemininden söz edilmesi hedeflendiği gibi, pratik olarak da çocuklarla yapılacak felsefe çalışmaları için kaynak seçiminin önemine değinilecektir. Çocuklarla felsefe çalışmalarına örnek teşkil edecek bir çalışma tanıtılacak ve böyle bir çalışmaya dair örnek sorular ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylelikle bu çalışma giderek önem kazanan bir çalışma alanı olarak çocuklar için felsefe çalışmalarına dair hem teorik bir zemin, hem de pratik bir işleyiş örneği sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuklarla felsefe, P4C, felsefe, felsefe eğitimi, çocuk.

^a Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
sema_ulper@yahoo.com

An Analysis on Philosophy with Children

Abstract: One of the most intriguing discussions on philosophy in recent years is about the possibility to do philosophy with children. Various claims have been asserted by the philosophers and educators regarding at what age and by which method children should be introduced with philosophy and how this education would contribute to children. It is an undisputable fact that philosophy education will contribute greatly to the development of the thinking skill. On the other hand; there is an uncertain and arbitrary approach in determining the frame of this important topic, the method and the person to manage this process. The philosophers have a significant role in the clarification of this issue. In this research, it is aimed to discuss the studies on philosophy for children in Turkey and the theoretical ground of this topic and to refer to the significance of the selection of resource for the philosophy practices to be carried out with children. An example study on philosophy with children will be presented, and example questions on the study will be provided. In this respect, this research aims to provide both a theoretical background and a practical example of philosophy with children, which has become an increasingly important field of study.

Keywords: Philosophy with children, P4C, philosophy, philosophical education, child.

© Ülper Oktar, Sema. "Çocuklarla Felsefe Üzerine Bir İnceleme." *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17 (2019), 45-66.

Türkiye’de Çocuklar İçin Felsefe Çalışmaları

İki yıl önce bir ulusal gazetede, Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı İoanna Kuçuradi, kamuoyunun ilgisini çekecek bir demec verir. Bu demecinde eğitimde ve öğretmenlerin yetiştirilmesinde önemli değişikliklere ihtiyaç gördüğünü ifade eder. Kuçuradi en büyük ihtiyacın, çocuklara bilgiye dayanarak ve bağlantıları görerek düşünmeyi öğrenmeleri; insanlara da öncelikli olarak ölmeyi ve öldürmeyi reddetmeyi öğrenmeleri konusunda yardımcı olmak olduğunu söyler. Daha önce 2003 yılında yaptığını söylediği önerisini, bu demecinde bir kez daha yineler: “Dersleri verecek öğretmenleri hazırladıktan sonra, üniversite öncesi öğretimde dört ders verin bize (yani Felsefeye), 20 yıl sonra farklı bir Türkiye olur. Pek dinleyen olmasa da, bu çağrımı, izninizle, bugün de tekrar edeyim.”¹ Üniversite öncesi felsefe eğitiminin önemini vurgulayan bu talep, geleceğin yurttaşını yetiştirme konusunda iddialıdır. Felsefe eğitimi, ülkenin geleceğini değiştirebilir. İoanna Kuçuradi açık bir çağrı ile bunu ifade etmektedir. Bu çağrı geleceğe dair büyük bir vaat içermektedir.

Kuçuradi bir başka kısa yazısında felsefe eğitiminin hayati önemine rağmen, felsefenin pekçok ülkede üniversite öncesinde ya hiç öğretilmediğinden ya da öğretilse bile bunun çok sınırlı ve gündelik yaşantıyla tümüyle ilişkisiz bir şey olarak sunulduğundan söz eder. (bkz. Kuçuradi, *Philosophy for Children, Diogenes*, No. 192, Vol. 48/4, 2000, s. 61) İlköğretimde felsefi eğitime nasıl giriş yapılabileceği sorusu ile uzun yıllar düşündüğünü ifade eden Kuçuradi, şans eseri karşılaştığı Mathew Lipman’ın çalışmalarından ve Montclair Devlet Üniversitesinin çocuk felsefesi üzerine çalışmalarından bilgi edinmekten duyduğu hoşnutluktan söz eder. Bir başka yerde ortaöğretimde felsefe öğretiminin sorunlarıyla uğraşmaya başlamasının ise 1960’ların sonlarına rastladığını ifade eder. Aslında Kuçuradi’nin karşılaştığı sorun, her felsefecinin ortaöğretimde felsefe

¹<https://www.sozcu.com.tr/2016/egitim/prof-ionna-kucuradi-aci-cekmemizin-nedeni-bilgisizlik-1152224/>, Sözcü Gazetesi, 25 Mart 2016.

derslerine ilişkin eleştiri ve kaygılarını dile getiren bir örnek teşkil eder. Kuçuradi 2011 yılında “İlk ve Ortaöğretimde Felsefe Eğitimi Çalıştayı”nın açılış konuşmasında bu sorunla yüzleştiği olayı aktarır: “Bir arkadaşım, lisede felsefe dersinin sınavından bir türlü geçemeyen, dolayısıyla mezun olamayan yeğenini bana getirmiş, bir iki saat onun çalışmasına yol göstermemi rica etmişti. Felsefe dersinde kullandıkları kitabı şöyle bir karıştırdıktan sonra, kıza, kitapta yer aldığımı gördüğüm Kant’la ilgili bir soru sordum. Kızın verdiği cevaba ben karşı çıkınca ve o “efendim, ben kitabı ezberledim, kitapta öyle yazıyor” deyince, kitabı açıp ilgili yeri okudum. Kız haklıydı. Kitabın başka yerine baktım; durum aynıydı. Kıza, eğer mezun olmak istiyorsa, kitaptakileri dikkatli bir şekilde ezberlemesini tavsiye etmekten başka bir şey bulamadım; çünkü benim ona öğreteceklerimle, o kitaba dayalı olarak soruları hazırlanan bir sınavı geçemezdi; bense kitaptakileri ona öğretemezdim.”² Yıllar içerisinde Türkiye’de ortaöğretimde felsefe derslerinin geçirdiği serüvene rağmen, hala Kuçuradi’nin yaşadığı deneyim, geçmişte kalmış değildir. Bugün hala liselerdeki felsefe dersleri, ezbere dayalı bir yöntemle felsefenin ne’liğinden oldukça uzaktadır. Ortaöğretimde felsefe dersleri ile, felsefenin kendi teorik gerçekliği arasında büyük bir uçurum vardır. Kuçuradi bu kaygılarla başladığı düşünsel yolculukta ancak 90’ların başında Türkiye Felsefe Derneği’nde çocuklar için felsefe projesine başlar ve bu isimle bir birim kurulur. Başındaki isim ise Nuran Direk’tir.

Kuçuradi ülkemizdeki iki önemli ders üzerine de vurgu yapar. Bu derslerden biri “düşünme eğitimi”, diğeri “değerler eğitimi”dir. Bu dersleri verecek öğretmenlerin bu konuda eğitilmiş kişiler olmaları zorunludur ve Kuçuradi’ye göre amacını gerçekleştirme umudunu veren bir şekilde yapılmazsa bu dersler yalnızca kandırmacıdır. Amaç ise şu şekilde özetlenebilir:

“-Bağlantı kurma, olan bağlantıları görme, bir önermenin mantıksal emplikasyonlarını görme, vb.

---

² İoanna Kuçuradi, *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*, haz. Betül Çotuksöken & Harun Tepe, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015, s.17.

- Doğru değerlendirme,
- Değer ve değerler bilgisiyle eylemde bulunma,
- Olan bitenlere ve yapılanlara insan hakları bilgisiyle bakabilme.”³

Tüm bu beceriler, Kuçuradi'nin 40 senelik üniversite hocalığında gözlemiş olduğunu ifade ettiği, üniversiteye gelen öğrencilerin yapamadığı, sonra da hayata atılan büyüklerin yapamadığı ve yapamadığının farkında olmadığı şeylerdir. Bu yüzden Kuçuradi iddialı talebini yineler. İlk ve orta öğretimde dört yıl boyunca, iyi yetiştirilmiş öğretmenlerce verilecek dört ders talebidir bu. Dört yıl boyunca verilecek birer yıl ve 20 yıl sonra başka bir Türkiye. Peki ya bu mümkün mü? Bu soru üzerine düşünmek, günümüzde giderek hızlı bir şekilde yayılan “çocuklar için felsefe”, P4c adı ile ünlenen çalışmaları anlamak ve bir şeyler söyleyebilmek için gerekli görünüyör.

Teorik Arka Plan

Kuçuradi'nin yıllarca önce henüz çalışmalar yeni iken, günümüzde yıllar sonrasında bu konuyla ilgilenen hemen her çalışmanın da atıf yaptığı en önemli isimlerden biri şüphesiz Matthew Lipman'dır. Lipman, düşünce eğitiminin erken yaşlardaki önemine 1960'lı yılların sonlarında değinmiştir. Lipman'ın ünlü makalesi *Philosophy for Children*'ın bir bölümü müfredatta zihin ve düşünme üzerinedir.

Lipman yıllar boyunca bilimlerin (doğa bilimlerinin, biyolojik bilimlerin, sosyal bilimlerin) bir süreklilik içerisinde sınıflarda işlenen müfredatta konu edinildiğini, çocuğun çalışabilmesi için bunların uygun görüldüklerini ifade eder ve şu cesur satırları yazar: “Kesinlikle fiziksel çevre çocuğun çalışabilmesi için uygun bir konudur. Toplumun yapısı uygun bir konudur. Neden insan zihni uygun bir konu değildir? Çocuklar bedensel işleyişleriyle olduğu kadar, düşünceleriyle de yakından ilgilidirler ve bunun farkındadırlar. Fakat müfredatta zihnin hiçbir yeri yoktur. İlkokul çocuklarına cinsellik öğretmeye başladık.

³ Kuçuradi, *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*, s. 19.

Neden? Çünkü biz bunu yapmazsak, onların ‘hatalar’ yapmalarından korktuk. Fakat düşünmedeki yanlışlar sosyal olarak daha az dezavantajlı olamazlar. Biz neden cinsiyet prensibini öğrettiğimiz yolla düşünme problemini öğretmeyelim?”⁴ Lipman’ın kaygısı, düşünce eğitiminin küçük yaşlarda verilmiyor olması, ülkemizde ise buna ek olarak ileri yaşlarda yanlış ya da eksik veriliyor olmasıdır. 1960’lı yılların sonunda inceleme konusu olmuş olan bu konu, günümüzde önemi yeni fark edilen bir güncel araştırma konusu olmuştur.

Lipman’ın güncel tartışmalara da rehberlik eden önemli fikirlerinden birisi, yapılacak çalışmaların yöntemine ilişkindir. Ona göre eğitimciler çocuğun merakını uyandıracak gerekli hazırlıkları hafife almışlardır. Çocukları büyülemeyi sağlayacak sayısız hile vardır ancak Lipman’a göre, onların meraklarının daha derinlerine ulaşmak için, onların ilgilerini uyandırmaktan daha fazlasına ihtiyaç vardır: “Entelektüel şok ve sürpriz içerikli öğretim materyalleri ve araçları oluşturmamız gerekiyor. Çocuğun gerçek becerikliliğini ve doğallığını, ona bir çeşit çarpıcı fikirler sunmadan uyandırmayı umuyoruz.”⁵ Lipman etkili bir öğretmenin herhangi bir tekniğe tek başına güvenmeyeceğini, ancak hangi yöntemi seçtiği ve hangi vesileyle çalışması gerektiğinin yöntemlerini saptamak için kendi duyarlılığına güveneceğini ifade eder. Yöntemlerden biri küçük çocuklarda şüphesiz ki oyun olacaktır. Lipman’ın eleştirilerinden en önemlisi belki de pedagojik düşüncenin sınırlarına ilişkin olandır. Ona göre eğitimden bağımsızca ayrılmış bir öğretime sahip olunmuştur, “yönerge ciddi, acımasız ve rasyoneldir. Eğlence kaygısız ve irrasyoneldir. Ve sonra biz bilişsel faaliyetler tarafından geri çevrilen çocuklar bulduğumuza şaşırıyoruz!” diye düşünür. (Lipman, (1976), s.28-29.) Hangi yöntemle çocuklarla çalışacağımız konusu basit bir mesele değildir ve bu eğitimin ilk önemli ayağı doğru yönetime anlık olarak karar verme sağduyusuna sahip eğitimcilerin yetiştirilmesidir.

⁴ Matthew Lipman, “Philosophy for Children”, *Metaphilosophy*, 7 (1), 1976, s. 23.

⁵ Lipman, “Philosophy for Children”, s. 28.

Hikaye anlatımı teknikleri kullanılarak süreci yönetmenin eğlenceli bir şekilde mümkün olduğu düşüncesi, çocuklarla felsefe yapma yönündeki ilginin önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. Son yıllarda masal anlatıcılığı, daha da özel olarak masal anlatıcılığı eğitimleri giderek önem kazanmıştır ve bu alana yönelik ilgi bu eğitimleri sektörleştirme yolundadır. Felsefi sorgulamaya konu olacak mesaj etkili bir anlatımla çocuğa sunulur. Küçük çocuklarla en sağlıklı düşünsel oyun belki de bu yöntemle oynanandır. Amaçlanan ise, Aristoteles'in çok kesin bir şekilde kaynak olarak göstermiş olduğu ve "felsefe merakla başlar" şeklinde özetlediği keskin ifadenin hakkını vermektir. Kendiliğinden uyanmış bir merak yoksa, felsefi düşüncenin uyandırılması için merakın diriltilmesi gerektir. İlgi ve merak yoksa, felsefe de yoktur.

Çocuklar için felsefe çalışmalarının en önemli araştırmacılarından bir diğeri olan Gareth B. Matthews bu konuda önemli bir makale yazmıştır: "On Talking Philosophy With Children" (Çocuklarla Felsefe Üzerine Konuşmak)... Ona göre çocuklarla felsefe çalışmalarının anlaşılması için çocuklara odaklanılması ve önce çocukların anlaşılması zorunludur. Hiç temkinli olmaya gerek görmeden şu rahatlıkla söylenebilir: Çocukları ve çocukluğu tanımadan, çocuklarla felsefe mümkün değildir. Matthews çocuklarla felsefe konusundaki önerilerinin çocukları anlamak isteyen herkes için önemli olduğunu, bunların hepsinin de felsefeyi anlamak isteyen herkes için eşit derecede önemli olduğunu söyler.⁶ Ek olarak felsefenin birçokları tarafından lise ve hatta üniversite gibi akademik hayatın daha üst basamaklarında ilk kez karşılaşılan bir şey olmasının, onun bir üst disiplin olarak görülmesine neden olduğunu ifade eder. Oysa üniversite bu eğitime başlamak için çok geç kalınmış bir akademik dönemdir.⁷ Felsefe, Matthews'a göre insan için çok erken

⁶ Gareth B. Matthews, "On Talking Philosophy with Children", *Royal Institute of Philosophy Lectures*, 10, 1976, s. 47.

⁷ Üniversitede ders veren pek çok kişi felsefe öğrencilerinin isteksiz ve meraksız oluşundan yakınır. Çocuklar için felsefe konusunda çocuklarla çalışan kişilerin işaret ettikleri ortak bir nokta vardır: Küçük yaştaki çocuklar, kesin olarak ileri

yaşlarda içine düşülen bir nevi sorgulama ağdır. Matthews şöyle der: “Çocuk ne karmaşık akıl yürütme tekniklerini, ne de felsefi sorgulamaların entelektüel disiplin alışkanlıklarını taşır. Ama felsefi şaşkınlıklarını görmezden gelmek için henüz sosyalleşmemiş olmalarına rağmen, çocuk felsefi düşünceye kısıncılacak bir tazelik ve kendiliğindenlik getirir. Çocuklar biz büyüklere, birlikte görmek için yepyeni bir bakış verebilir.”⁸(Matthews bu noktada kendisine sıkça sorulan bir soruyu yanıtlama fırsatı bulur. Bu soru kendi çalışmalarının Jean Piaget’ nin çocuklarda bilişsel gelişim üzerine yazdıklarından daha fazla ne söylediğidir. Matthew tartışmasının geri kalan kısmını akademik hayatının büyük bölümünü çocukların zihinsel ve entelektüel gelişimi üzerine yazan Piaget’ ye ayırır. Gelişim kelimesi zihinsel faaliyet için son derece uygundur. Çocuk zihni çeşitli aşamalardan geçerek erişkin olur. *The Idea of Conceptual Development in Piaget* (Piaget’ nin Kavramsal Gelişim Fikri) adlı makalesinde Gareth B. Matthews kavramsal gelişimin ne’liğini inceler. Piaget’ nin şu görüşleri ile çalışmasına başlar: “... bir çocuk yetişkin dilinin bir kavramına karşılık gelen belirli bir kavram oluşturduğunda, bu kavram bütünüyle çocuğa ait olabilir, bu anlamda bu sözcük, aslında, çocuğun zekası için fiziksel bir fenomen olarak bulanıktır, ve onu anlamak için çocuk, kendi zihinsel yapısına göre deforme ve asimile etmek zorundadır. Çocuğun ‘yaşam’ kavramını incelerken, bu yasanın mükemmel bir örneğini bulmaktayız. ‘Canlı’ kavramı çocuk tarafından yetişkinlerin yaşam kelimesine karşılık gelecek şekilde inşa edilmiştir. Fakat bu kavram yetişkinlerin “yaşam” kavramından çok başka bir şeyi kucaklamakta ve dünyanın tümüyle

---

yaştakilerden daha heveslidirler. White, *Çocuklar İçin Felsefe* kitabının önsözünde uzun yıllar üniversitede ders verdikten sonra çocuklarla çalışmaya başladığını ifade eder ve üniversite hocalarının yakındığı ortak noktaya dair şunları yazar: “Bu okullardaki genç dinleyicilerim ne yorgun ne de tepkisizdiler. Söz konusu gençlerle felsefe yaptığımız yedi yıl üzerine bütün kalbimle söyleyebileceğim tek şey, onların önemli felsefi konular üzerinde ne kadar sağlıklı düşünebildikleridir. Eğer doğru başlıklar uygun biçimde sunulursa, gençler, konu edilen fikirler üzerine şahane fikirler geliştirebiliyorlar. David A. White, *Çocuklar İçin Felsefe*, çev. Emek Akman, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2018, s. 11.

⁸ Matthews, “On Talking Philosophy with Children”, s. 47.

orijinal bir kavramına tanıklık etmektedir.”⁹ Matthews, Piaget’in buradaki fikrinin, yetişkinlerin kullandığı sözcükleri anlamlandırma çabasındaki çocukların, bu kavramları zihinlerinde tümüyle farklı şekillerde canlandırmaları yönünde açıklar. Burada Matthews’a göre Piaget, belirli bir çocuğun belirli bir ifadeyi anlamaya çalışırken, hiç kimsenin daha önce hiç karşılaşmadığı bir kavram ileri sürebileceğini kastetmemektedir: “Bu alıntının alındığı kitaptan biliyoruz ki Piaget, 6 veya 10 yaşında bir çocuğa verilen yaşam, bilinç, hayal, anlam vb kavramların, kabaca aynı yaşta olan diğer çocuklar tarafından edinilen kavramlara muhtemelen çok benzeyeceğini düşünür. Piaget’in fikri daha ziyade çocuğun yaşam kavramının, yetişkinlerin kullandığı yaşam kelimesinden oldukça farklı olarak orijinal olabileceğidir.”¹⁰ *The Philosopher As Teacher (Öğretmen Olarak Filozof)* adlı çalışmasında Matthews daha önceki yıllarda bu konu üzerinde durmuştur. Yaşam kavramının edinişi konusunda Piaget’in tasvir ettiği aşamaları özetlemiştir. Buna göre ilk aşamada çocuk için bir faaliyeti ya da işlevi olan ya da herhangi bir şekilde kullanılan her şey canlı olarak kabul edilir. İkinci aşamada yaşam hareket ile tanımlanır, tüm hareketler belirli bir derecede kendiliğinden gelişen şeyler olarak kabul edilir. Üçüncü aşamada çocuk, kendiliğinden hareketi dışsal bir fail tarafından uygulanan hareketten ayırır ve yaşam birincisi ile tanımlanır. Son olarak dördüncü aşamada hayat, ya hayvanlar ya da hayvanlar ve bitkiler ile sınırlandırılmıştır. Piaget’in bu görüşleri üzerine Matthews Piaget’ye ilişkin şu eleştirisini dile getirir: “ Ne yazık ki Piaget, tartışmasında dördüncü aşamaya ulaşan çocukların (tipik olarak on bir on iki yaşlarında) anlaması gereken şeylerin neler olduğunu söylemez. Her canlı şeyin bir hayvan ya da bir bitki olduğunu söylemek çok güzel. Piaget kendisinin veya genç öznelininin, bitkiler ve hayvanları canlı kılan şeyin ne olduğunu anlayıp anla-

⁹ Jean Piaget, *The Child's Conception of the World*, London: Routledge and Kegan Paul, 1951, s. 31, akt, Matthews, “On Talking Philosophy With Children”, s. 87.

¹⁰ Matthews, “The Idea of Conceptual Development in Piaget”, *Synthese*, 65, 1985, s. 87.

madıklarını söylemez. Elbette tüm hayvan ve bitkiler canlı değildir, bazıları ölüdür. ‘Yaşam hayvanlarla ya da hayvanlar ile bitkilerle sınırlıdır’ demek şu ana kadar, şu soruyla hiç ilgilenmemektir: ‘Canlı olan hayvanları ve bitkileri canlı yapan şey nedir ve diğerlerini bir hayvan ya da bitki yapmayan şey nedir’¹¹ Burası çocuklarla felsefe yapmaya başlanan eşiktir denilebilir. Piaget bu sorularla ilgilenmez. O düşüncenin gelişim aşamalarının kendiliğindenliği üzerine çalışır. Dışarıdan müdahale ile düşüncenin bir noktadan bir başkasına yol alışı, yani çocuklarla felsefe yapmanın olanağı başka bir araştırmanın konusudur. Ancak onun görüşlerinden, çocuklarla felsefe yapma çalışmalarına ışık tutacak pek çok unsur bulunabilir. Örneğin, “niçin” sorusunun ele alınışı bu noktalardan bir tanesidir. Piaget, 3 yaş dolaylarından başlayarak, çocuğun kendine ve çevresine bir takım sorular sormaya başladığına dikkat çeker. Bunlar arasında en önemli olan sorular ise “niçin” lerdir. Piaget’e göre yapılması gereken bu soruların nasıl sorulduğunu incelemektir, çünkü bir sorunun ortaya konma biçimi, daha baştan öznenin ne tür yanıtlar ya da çözümler beklediğini gösterir. Piaget, aynı soruları başka çocuklara da sormayı yerinde bulur. Onun öne çıkardığı ilk saptama şudur: “ ‘Niçin’ soruları etkili nedenle ereksel neden arasındaki bir ara ön-nedenselliğe tanıklık eder ve özellikle bizim için rastlantısal olan, ama çocuk için erekçi bir açıklama gereksinimi yaratan olaylara, bu iki bakış açısından bir neden bulmaya çalışırlar. ‘Niçin biri büyük, biri küçük, iki Saleve dağı var?’ diye sorar örneğin 6 yaşındaki bir erkek çocuk. Çağdaşlarının hemen hemen hepsi bu soruya şu yanıtı vermiştir: “Çünkü biri uzun gezintiler için, öteki kısaltılar için.”¹² Felsefe için ilgi çekici olan, çocuğun kavramsal ezberin dışına çıkması, dünyayla karşılaşmasını soru haline getirebilmesidir. Neden ve niçin soruları, çocuklarla felsefe yapabilmenin özsel zeminidir. Merakın en sade formu bu sorularda yatar. Çocuklarla felsefe çalışması yapmak isteyen biri bu soru-

¹¹ Matthews, “The Philosopher as Teacher”, *Metaphilosophy*, 10 (3-4), 1979, s. 365.

¹² Jean Piaget & Barbel Inhelder, *Çocuk Psikolojisi*, çev. Orçun Türkay, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017, s. 94-95.

ları kıskırtacak mesajları çocuğun o anki dikkatine sunmalıdır. Gareth Matthew, birinin felsefe yapması için gereken donanımın, en basit ve en temel soruları bile düşünmeye istekli olması olduğunu söyler. Burada Matthews bir uyarıcı not yazar: “Çoğunlukla duygusal olarak tartıştığım sorunların, duygusal olarak sağlıklı ve güvende olan çocuklardan geldiğini varsayacağım. Gerçek hayatta bu varsayım yanlış olabilir. Genellikle kendinden emin ve güvenli olan bir çocuğun bile endişeli anları olabilir ve belki de dolaylı olarak felsefi yorumlar ve sorular şeklinde kaygılarını ifade edebilir. Yetişkin, ister ebeveyn, ister öğretmen, ister arkadaş olsun, bu olasılık için her zaman uyanık olmalıdır. Yorumlar sanki boşluktaymışçasına yanıtlanmamalıdır. Bazen sevgi dolu ilginin güvencesi, yetişkinlerin tepkilerinde içerilmelidir. Ve bazen yetişkin felsefeyi unutmalı ve çocuğun duygusal sorunlarına odaklanmalıdır. Fakat çoğu zaman yetişkin, çocuğun konuya ilgisizce bakabilme yeteneğine sahip olduğunu ve belki de bunu yapma şansını memnuniyetle karşılayacağına dair güveni haklı çıkaracaktır.”¹³ Çocuklarla felsefe denilen düşünsel oyunun önemi, çocuğun bu sayede kazanacaklarını gözetmesidir. Felsefe doğru düşünme eğitimi için iş görür, Piaget ise çocuğun düşünmesine ve buradaki doğrudanlığa odaklanır. Mantıksal açıdan gelişim Piaget’de kaçınılmazdır. Lipman, Piaget’e yönelttiği eleştirilerden birinde, bu kaçınılmazlığın, pek çok okuyucuyu, çocuğu, diğer disiplinlerde zorlamak zorunda olduğumuzu kabul ettiğimiz şekilde, yönlendirmenin gerekli olmadığına inanma eğiliminde bırakmış olduğunu düşünür. Oysa Lipman açık olarak yazmamış da olsa düşünce yönlendirilebilir, dolaylı olarak etkilenebilir ve derinleştirilebilir. Çocuklarla felsefe adı altındaki çalışmalar düşünce üzerine küçük dokunuşlar ve düzeylere göre değişen farkındalıklar yaratır. Düşüncedeki eğitim, kati öneme sahiptir. İoanna Kuçuradi haklıdır. Bu eğitim, kişiyi başka biri, bir ülkeyi başka bir ülke yapacak kadar etkili olabilir.

Lipman, Piaget’in eğitim konusunda önerilerini eleştirel

¹³ Matthews, “The Philosopher as Teacher”, s. 358.

açından dikkate alır ve şunları yazar: “Görünüşe göre, Piaget’ nin eğitimcilere önerebileceği her şey, çocuğun eğitimini zihinsel gelişimlerinin aşamalarına uygun hale getirmeleridir. Yine de tartışacağım gibi, bu yetersiz tavsiye bile hatalı ya da hatalı yorumlamaya tabidir. Bu düşüncedeki eğitimin hızlandırılmasına izin vermez. Ve çocukluğun ilk yıllarında çocuk somut olarak belirli bir anlamda düşündüğü için, bu dönemdeki yönergelerin de somut olması gerektiğini düşünmektedir. Metodolojik açıdan bu son derece şüphelidir.”¹⁴ Bir başka metodolojik şüpheyi Matthew’ da da görürüz. Matthews “On Talking Philosophy with Children” (Çocuklarla Felsefe Üzerine Konuşmak) adlı makalesinde Piaget’in tek geçerli kriterinin “sonuçların çokluğuna ve bireysel tepkilerin karşılaştırılması”na dayanması (bkz. s.49) olduğunu söyler. Piaget’ nin kabulü standart cevaptır, uygun olmayan tepkileri indirger ve metodolojik zemindeki sonuçlar arasından eler. Oysa sıra dışı olan cevap, çocuklar için felsefe adı verilen düşünsel oyun için son derece ilgi çekicidir. Çocuklar için felsefe üzerine yazan bu iki önemli düşünürün Piaget’e yönelik eleştirilerine değindikten sonra, Piaget’ nin aslında çocuklar için felsefe ile uğraşanlar için önemli bir teorik çerçeve çizdiği yönündeki hakkını da teslim etmek gerekir. Piaget’ nin bu çalışmalar açısından sunacağı en önemli katkılardan birinin zihnin işleyişi üzerindeki toplumsal etkiye yaptığı vurgu olduğu ifade edilebilir.

Piaget, *Zeka Psikolojisi* adlı kitabında, zeka gelişiminde toplumsal faktörler üzerine yazar. Bu aslında hemen paralel olarak düşüncenin seyri üzerindeki toplumsal etkinin de incelenmesini zorunlu kılan bir incelemedir ve oldukça önemlidir.

Piaget, insanın doğduğu ilk günden itibaren, kendisini etkileyen bir toplumsal ortamla fiziksel ortamın içerisinde olduğunu; toplumun bireyin yapısını bir anlamda fiziksel ortamdan daha çok değiştirdiğini söyler. Toplumun bu daha etkin olan rolü, onun bireyi yalnızca gerçekleri kabullenmeye zorlamakla

---

¹⁴ Lipman, “Philosophy for Children”, s. 21.

kalmaması, aynı zamanda ona düşüncelerini değiştiren hazır bir işaretler sistemi sunmasından gelir. Hatta bununla da kalmaz, toplum bireye yeni değerler sunar ve Piagetci kavramsallaştırma ile ona sonsuz zorunluluk dizileri dayatır. Toplumsal yaşam Piaget'e göre zekayı, dil, karşılıklı etkileşim ve düşünceye dayatılan kurallar aracılığı ile etkiler. Bireyler arası her ilişki onları değiştirir ve Piaget'nin özenle dikkat çektiği üzere bu ilişkiler olağanüstü çok sayıda ve karmaşıktır. Yani metodolojik yöntem açısından eleştiriye tabi olan "sonuçların çokluğu ve bireysel tepkilerin karşılaştırılması" ilkesi, insana ilişkin bilimsel bir açıklama yapma isteğinin zorunlu bir sonucu olarak da görülebilir. Olağanüstü olan daima olasıdır ve aslında Piaget açısından da yoksayılmış değildir. Aksine oldukça uzun bir alıntı olacak olmasına rağmen çok önemli olan bir bölümde Piaget şunları da ifade eder: "öte yandan söz konusu, ilişkiler kompleksi ya da komplekslerinden çok psikoloji olduğunda, yani referans birimi toplumsal ilişkiler tarafından değiştirilen birey olduğunda, yalnızca istatistik ifadelerle yetinmek çok yanlış olur; çünkü bunlar fazla geneldir. Ayrıntılı biçimde tanımlanmadığı takdirde 'toplumsal yaşamın etkisi' en az 'psikolojik ortamın etkisi' kadar belirsiz bir kavramdır. Herkesçe kabul edileceği üzere insan doğuştan yetişkin yaşama kadar öznedir, toplumsal baskılara hedef olur; ancak bu baskılar son derece çeşitli olup belli bir gelişim düzenine tabidir. Psikolojik ortamın gelişmekte olan zekâya bir anda ya da tek bir bütün halinde empoze edilmek yerine, edinimlerin -zekâ düzeyine göre büyük ölçüde farklılık gösteren- bu edinimleri yöneten deneyimin ya da uyumun bir işlevi olarak adım adım izlenebilecek biçimde empoze edilmesi gibi, toplumsal ortam da gelişmekte olan bireyle hemcinsleri arasındaki- birinden ötekine büyük farklılıklar gösteren ve belli yasalara göre birbirini izleyen- etkileşimlere yol açar. İşin sosyolojinin sorunları noktasına indirgememek adına, psikoloğun dikkatle kurması gereken işte bu etkileşim biçimleriyle bu ardışıklık yasalarıdır."¹⁵ Piaget bu

¹⁵ Piaget, *Zeka Psikolojisi*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz, İstanbul: Pinhan Yayıncılık,

noktada bireyin yapısının bu etkileşimler tarafından ne ölçüde değiştirildiğinin bir kez anlaşılması durumunda sosyolojinin ve psikolojinin çatışması için bir neden kalmayacağını ifade eder. Ona göre, evrensel bir analizin ötesine geçen ve ilişkileri analiz eden bir araştırmadan her iki disiplin de kazançlı çıkacaktır. Felsefeye gelince... Çocuklar için felsefe çalışma arzusunda olan birinin bu bilişsel ve kavramsal aşamalı düzlemin ve toplumsal etkilerin bu düzlem üzerindeki etkisinin ön bilgisiyle hareket etmesi zorunludur. Büyüklerin kavramsallaştırmasıyla örtüşmeyen, hatta farklı yaşamların neden olduğu farklı kavramsallaştırmaların söz konusu olduğu bir söylem düzeyinde iş görebilmek için tartışmanın olumsal seyrine hazırlıklı olmak şarttır. Bu bağlamda XX. Yüzyılın kesin olarak en büyük çocuk psikoloğu olan Piaget'nin çalışmaları, çocuklarla ilgilenen felsefeciler için de önemini hala korumaktadır. Olivier Houde, *Çocuk Psikolojisi* adlı yapıtında Piaget'nin getirdiği radikal yeniliğin, psikolojinin çok ötesine uzanan etkisinden söz etmekte haklıdır. Bu yenilik, çocukluğu mantıksal, matematiksel ya da fiziksel bilgilerin oluşmasının genel mekanizmaları anlamında epistemolojinin deneysel alanı gibi görmektir: "Oluş (yaratılış) düşüncesine dayanılarak tanımlanan bu 'genetik epistemoloji'yle çocuğa bakış değişmiştir. Çocuk gerçeği sorgulayan, düzenleyen, deneyen 'küçük bir bilimadamı' olmuştur ve böylece dünyanın yasalarını (yeniden) keşfeder: 'matematikçi çocuk' (sayıları oluşturma), 'mantıkçi çocuk' (akıl yürütme) vb. Dolayısıyla, çocuğun davranışlarının gelişimini incelemek bebekten çocuğa doğru gelişen bilimi incelemekle aynı şeydir: Piaget'nin deyişiyle 'akıl embriyolojisi', yani gelişmekte olan matematik, mantık, fizik vb. Şaşırtıcı bir kestirmecilikle gelişen (yirmi yaş civarı) bir bilimler tarihi biçimidir bu (ve baş aktörü çocuktur). Çocukluk dönemine ilişkin bu epistemolojik yaklaşım, hiç kuşkusuz, Piaget'nin teorisinin ilginç olmasının nedenini açıklar; psikolojinin çok ötesinde bir şeydir bu ve bir psikologda da

ender görülür.”¹⁶ Çocuğun fiziksel dünyaya dair bilişsel etkinliklerine dair yaptığı açıklamalar ekseninde Piaget, günümüzde hala önemini korumaktadır. Zihin teorileri üzerine 1980, 1990’larda daha incelikli bir şekilde çocuğa yönelik araştırmacıların çalışmaları ise Piaget’in çocuklardaki zihinsel teorileri dile getirebilmeleri yönündeki beklentisine yönelik eleştiriler üzerine inşa edilmiştir. (bkz. Houde, 110-113). Bu eleştiriler çocuklar için felsefe çalışmaları konusunda bir engel teşkil etmez. Çünkü felsefecilerin bu alandaki gayesi yalnızca ve yalnızca amacına uygun sorular sormak yöntemiyle, düşüncenin yönlendirilmesi ve çocuğun bu esnadaki düşünce eğitimidir. Piaget’in çalışmaları bu nedenle hala önemli bir yönlendiricidir. Jonathan Adler, Gareth Matthews’ın çocuklarla felsefe üzerine yazdıklarına odaklanan bir eleştiri yazısında bu duruma işaret eder: “Piaget’in teorisi son derece karmaşıktır. Önemli bir evrim geçirmiştir ve farklı araştırmacılar farklı yönlerini vurgulamaktadır. Örneğin, aşama ve yapı kavramlarına daha fazla ağırlık verilip verilmemesi çocuklarla felsefenin sahip olduğu temel kaygıları etkilemez.”¹⁷ Özetle çocuklarla felsefe konusunda çalışma yapanlar için Piaget’in önemi, felsefe tartışmasının gözetmesi gereken çeperleri ve katmanları vurgulaması ve bunlara dair dikkatin yoğunlaştırılması gerektiği uyarısıdır. Bu uyarıyla Piaget, çocuklar için felsefe çalışmalarında gerek metodolojik eleştirilerle, gerek sözü edilen öneme yapılan atıfla konu olur. Ancak onun çalışmaları Matthews’ın eleştirilerinde yer aldığı gibi, çocukların felsefi teoriler geliştirdiğini ve bir teori ile ilgili geniş kapsamlı sorulara cevap verme yeteneğine sahip olduklarını iddia etmenin çok uzağındadır. Kaldı ki çocuklarla felsefe oldukça özel bir araştırma alanıdır ve çocuklar üzerine bir araştırmanın illa bu konuya da odaklanması beklentisi yersizdir.

Michail V. Klarin’in iyi bir şekilde özetlediği üzere onun

¹⁶ Olivier Houde, *Çocuk Psikolojisi*, çev. İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi, 2004, s. 11.

¹⁷ Jonathan E. Adler, “Gareth Matthews on Philosophy and the Young Child”, *Metaphilosophy*, 14 (1), 1983, s. 67.

söz ettiği şey yalnızca “çocuk ifadelerinde yer alan dünya hakkında embriyonik felsefi kavramlardır”.¹⁸ Dahası Klarin, Matthews’ın, Piaget’e yönelik olarak sunduğu, onun çocukların felsefi düşüncelerine bir anlamda duyarlı olmadığı yönündeki eleştirilerinde de aslında önemli bir detayın gözden kaçırılmış olduğuna vurgu yapar. Bu önemli detay esasen çok basit bir sorudur: “Çocukların felsefi akıl yürütmelerine yönelik bir araştırma için psikolojik araştırmaların verilerini kullanmanın temel olanakları nelerdir?”¹⁹ Bu soruyu ortaya koymak Klarin’e göre, çocuk felsefesi için Piaget’i eleştirmekten daha üretken sonuçlar doğurabilirdi.

Tüm bu incelemeler ve eleştiriler çocuklar için felsefe çalışmalarını temelden ilgilendiren teorik zemini oluşturmaktadır. Çocuğun algısının ve dünya görüşünün şekillendirilmesine katkı sunan oldukça özel bir pedagojik çalışma alanı olarak çocuklar için felsefe çalışmaları bu teorik mirasın verileri ile donanımlı bir bakış açısını gerekli kılmaktadır. Bu teorik zeminden yararlanmadan yapılacak olan felsefe çalışmaları, bu çalışmayı yürütenlerin felsefe tarihi bilgisine gereksinimsiz bunu yapabilecekleri yönündeki görüş kadar eksikli ve hatalıdır. Son günlerin en popüler çocuklar için felsefe konulu kitaplarından biri olan *Küçük Çocuklar İçin Büyük Fikirler* adlı çalışmasında Thomas E. Wartenberg bu iddia üzerinde yoğunlaşır: “Felsefeyi öğretmek için felsefe bilmek zorunda değilsiniz! Bunun sıradışı bir ifade olduğunun farkındayım ancak kesinlikle doğrudur. Bu kitabı okurken açıkça göreceğimiz gibi, çocuklar felsefeye yalnızca, felsefi konuların karşılıklı olarak nasıl tartışılacağına yardım ederseniz katkıda bulunabileceklerdir. Öyleyse, az ya da çok bilmeniz sizi endişelendirmesin, felsefe sizin yolunuzdur. Bu yolda, felsefenin ne olduğunu öğrencilerinizin tartışmalarından öğrendiğinizi keşfedeceksiniz.” (Thomas E. Wartenberg, *Küçük Çocuklar İçin Büyük Fikirler*, çev. Senem Kur-

¹⁸ Michail V. Klarin, “Philosophy and the Young Child: An Analysis of Children’s Philosophizing”, *Soviet Studies in Philosophy*, 26 (3), 1987, s. 86.

¹⁹ Klarin, “Philosophy and the Young Child”, s. 87.

tar, A.Kadir Gülen, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2018). Wartenberg'e göre öğretmenin bilmesi gereken tek şey, öğrenciler arasındaki felsefi tartışmaya nasıl yardımcı olunacağıdır. Yine bu konudaki bir başka popüler kitap olan *Filozof Çocuk*'da Jana Mohr Lone, çocuklarla felsefi konularda konuşmak için akademik anlamda bir bilgi birikimine sahip olmak gerekmediğinden söz eder. Felsefe herkese aittir ve felsefenin sadece uzmanlar için dar bir disiplin olduğunun düşünülmesi ise utanç vericidir. Ayrıca Lone, her insanın büyük meseleler üzerine düşünmek ve sorgulama yapmak için sahip olduğu "felsefi duyarlılık" adı verilen bir kapasite olduğundan söz eder. Çocuğun içine doğduğu ancak henüz yeni tanımakta olduğu bir dünyayı anlamlandırma çabası gerçekten de ilksel bir başlangıçtır ve Lone'un şu tavsiyesinde haklılık payı vardır: "Küçük çocuklar da tıpkı yetişkinlerde olduğu gibi, kimlik, hayatın anlamı ve ölümün doğası gibi soruların sebep olduğu bir endişe yaşar. Çocukların bu endişelerini azaltmanın yollarından biri de bu zor soruları onlarla birlikte düşünmektir." (*Filozof Çocuk*, Jana Mohr Lone, çev. Gülsün Arıkan, 4.baskı, İstanbul :Sole Yayınları, 2018). Bu şekilde davranmanın zor olmasının asıl nedeni Lone'a göre, yetişkinlerin bu soruları gerçekten düşünmek istememesi, çünkü belki de kendileri için bile bu soruların hala cevapsız olmasıdır. Dolayısıyla "felsefi duyarlılıkları gelişmemiş olanlar" bile çocuklarla birlikte bu sorulara yeniden cevap arayabilir. Bunda ise hiçbir beis yoktur. Ancak çocuklarla felsefe adı altında yürütülecek sınıf içi çalışmalarda, öğretmenin felsefe bilmesine gerek olmadığı yönündeki görüş, son derece sorunludur. Nasıl ki herhangi bir disiplinin kendi özsel bilgilerine sahip olmadan, o disipline dair sağlıklı bir tartışma yürütülemezse, en azından felsefenin temel tartışmalarını ve felsefe tarihinin en azından belli başlı isimlerini tanımadan da sağlıklı ve doğru şekilde felsefe de tartışılmaz. Elbette bu iddia çok küçük yaşlardaki çocukların merak dolu sorularıyla karşılaşan bir öğreticinin ya da ebeveynin, iyi bir felsefeci olmadan çocuğun sorusuna kayıtsız kalması gerektiğini ifade etmez. Ancak unutulmamalıdır ki

çocuk bu soruları felsefe yapmak adına sormaz, felsefe bilmeyenlerin de bu soruları felsefe çalışmaları adı altında nereye olduğu şüpheli olan bir yola doğru sürüklemesi de doğru bir yöntem olarak değerlendirilemez. İoanna Kuçuradi'nin metnin başındaki iddiası için gerekli gördüğü ön koşulu hatırlanmalıdır: "Dersleri verecek öğretmenleri hazırlamak". Öğretmenin hazır ve donanımlı oluşu önkoşuldur. Felsefe tarihini çocuğa olduğu şekilde aktarmak çocuğun ilgisini çekmeyecek de olsa, tartışmaların felsefi olarak yönlendirilebilmesi için yürütücünün en azından temel sorunlardan haberdar oluşu, tartışmanın seyrini kesin olarak olumlu etkileyecektir.²⁰ İsteyenin istediği tarafa çekme riskinin de bulunduğu kavramsal mecrada donanımsız olmak, istenmeyen sonuçlar ve etkiler de doğurabilir. Bu nedenle de kişinin düşüncesine yön verme işine girişmek, uzmanlık gerektirecek kadar ciddi bir iştir. Kısaca çocukları tanımadan ve felsefeyi bilmeden çocuklarla felsefe olanaksızdır.

Pratik Bir Yöntemsel Zemin Olarak Çocuk Edebiyatı ve Bir Örnek Metin Üzerine

Gareth B. Matthews, çocuklarla felsefe çalışabilmek için bir girizgah olarak hikaye anlatımının önemine değinir. Günümüzde bu alanda çalışma yapanlar da hikâye anlatıcılığına, ya da mitolojik hikayelerin çocuklar için uyarlanmış hallerine karşı ilgi göstermektedir.²¹ Çocuğun yaşama, insanlara, doğaya yönelik olarak kendiliğinden gelişen sorularına eşlik etmek dışında,

---

²⁰ İoanna Kuçuradi, daha büyük yaşlarda felsefe eğitimi için, özellikle yükseköğretimde felsefe eğitiminden beklenen bir takım çıktılar olduğundan söz eder. Buna göre tarih öğretimi kaçınılmazdır. Kuçuradi şöyle demektedir: "Bir problemi ve arka planını görebilmeyi sağlayan donanımın başlıca kaynaklarından biri, bağlantıları içinde felsefe tarihinin öğretimi -Nietzche'nin terimleriyle söylersen: antika bir anlayışla yapılan felsefe tarihi öğretimi değil, kritik tarih olarak öğretimi-dir." Tarih öğretimine yapılan vurguya ek olarak felsefe eğitiminden beklenen bir diğer şey Kuçuradi'ye göre "doğru değerlendirme aczini teori haline getiren relativist teorilere rağmen, değerlendirme konusu olan çeşitli nesne türlerinde doğru değerlendirmenin nasıl yapılacağı konusunda eğitmektir." *Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi*, haz. Taşkın Ketenci & Cengiz Mesut Tosun, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2014, s. 19.

²¹ Örneğin Türkçe'ye 2000 yılında kazandırılan Aristofanes'in Barış adlı tragedyası, çocuklar için uyarlanmış haliyle felsefe tartışmaları için verimli bir zemin sunabilir. *Aristofanes, Barış*, çev. Müfide Pekin, İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 2000.

planlanmış bir felsefe çalışması için, çocuğa doğru seçilmiş entelektüel bir ortam hazırlamak önemlidir. Çocuk edebiyatı bu alanda kaynak olarak kullanılabilir çok olumlu örneklerle giderek zenginleşmektedir. Matthews, "Philosophy and Children's Literature" (Felsefe ve Çocuk Edebiyatı) adlı çalışmasında ele aldığı çocuk hikâyelerini ele alma tarzından söz eder. Bu hikâyeler elbette birer felsefe kitabı ya da gizemli bir felsefi mesajı içeren çalışmalar değildir, o niyetle yazılmamıştır. Bunlar yalnızca çocuklar için yazılmış hikâyelerdir. Ancak bazı çocuk hikâyeleri, felsefi sorgulama başlatmaya yetecek çocuk için yeterli düşünsel zemini sunar. Matthew, çocuğu tartışmaya sevk etme gücüne sahip öykülerdeki bu özelliğe "felsefi heves" der.²² Çocuktaki felsefi yönden tartışılmaya müsait ilgi ve merakın uyandırılması ya da yönlendirilebilmesi için bu öyküler son derece yararlı birer yöntemsel araçtır. Bunlar eleştirel düşünce becerilerinin küçük yaşlarda kazanılmasına katkıda bulunurlar. Çocuk edebiyatının, küçük çocukların düşünce eğitime katkı sağlayacak en etkili hikâyelerinin adını anmak, böyle bir çalışma için zorunludur. Örneğin Leo Lionni sade anlamlarıyla bu çalışmalar için oldukça etkili olan kırkın üzerinde eser veren modern zamanların ünlü hikâyecisidir. Onun kitaplarında toplum, çalışma, emek, kimlik, yabancılaşma gibi kavramlar birer hikâyenin özsel mesajı olarak belirir. *Frederick*, toplum, emek ve çalışmayı, *Pezzettino* parça ve bütün ilişkisine ek olarak bir varoluşsal arayışı, *Yeşil Kuyruklu Fare* kendine yabancılaşmayı ve bundan kurtulmak mümkün mü sorusunu çocuklarla konuşma, tartışma olanağı veren Türkçe'ye kazandırılmış başlıca eserleridir. Bunlardan bir tanesi aşağıda sınıf içi bir tartışmayı yürütecek bir yönerge şu şekilde tanıtılabilir:

Pezzettino

Küçük bir turuncu parçacık olan Pezzettino, güçlü ve harka şeyler yapan kocaman şeylerle çevrelenmiş bir dünyada yaşamaktadır. Bu kocaman şeyler, koşan, yüzen, uçan ve bilen

²² Bkz. Matthews, "Philosophy and Children's Literature", *Metaphilosophy*, 7 (1), 1976, s. 9.

yani bilge idi. Pezzettino, onları gördükçe, kendisi gibi küçücük bir parçacığın ancak bir bütünün parçası olabileceğini düşündü ve ait olduğu bütünü aramak için yola koyuldu. Koşana, yüzene, uçana sordu. Hepsinden aynı yanıtı aldı: ben eksik olsaydım, yaptığım işi yapabilir miydim? Ben tam olmasaydım eğer, ben olabilir miydim? Lionni bu felsefi sorulara bir çocuk kitabında ustalıkla yer verir. Sonunda Bilen adlı bilgeye varan Pezzettino, kim olduğunu aradığı sorunun cevabının Pat adasında olduğunu öğrenir. Zorlu yolculuğu sonunda kim olduğuna dair sorgulamasını sonuçlandırır. Tek bir canlının bile yaşamadığı Pat adasında Pezzettino, takılıp düşer ve birçok parçacığa ayrılır. Artık kim olduğunu öğrenmiştir. Kendisi de çok güçlü olan diğerleri gibi parçalardan oluşmuş bir bütündür. Pezzettino kendini, son bir parçasının dahi eksik olmadığına emine dek toplar. Ve dönüş yolculuğuna geçer. Kendisini merakla bekleyen arkadaşlarına verecek cevabı vardır artık, Pezzettino “ben kendimim” der sevinçle. Kendini arayıp bulmuş ve mutlu yaşantısına bu bilgi ile devam etmiştir.

Yönerge

İnsanın kendi varlığına dair düşünmesi felsefenin en önemli konularından biridir. Çocuk henüz gelişmemiş bir bilinçle, kocaman bir dünya ile baş etmeye çalışırken adeta bir Pezzettino gibi, dünyada küçük bir parçacık olarak varlığını sürdürür. Aslında tüm insanlar bu büyük ve karmaşık dünya için bir parçacıdır. Ben kimim sorusu, insan varlığının kendi başına değerli bir bütünü temsil ettiği sonucuna varana dek çeşitli sorularla pekiştirilmelidir. Bu çalışma için sorular şunlar olabilir: Bütün olmak ne demektir? Bütün parçalardan oluşmak mıdır? İnsan toplum için bir parçacı mıdır? Toplum, insan teklerinden oluşan bir bütün müdür? İnsan kendi başına bir bütün müdür? Eğer bütün ise onun parçaları nelerdir? Bir parçamızı kaybetmiş olsak, hala biz biz olur muyuz? Ya da büyüsek örneğin saçlarımız, boyumuz uzasa, yaşımız büyüse, hala biz biz olur muyuz? Biz değişirken bizde değişmeyen bir şey kalır mı? Bizi biz yapan şey nedir? Türünden sorular olabilir.

Bu gibi bir izlikle küçük çocuklarla felsefe, daha doğru bir tanımlama ile düşünce eğitimi, düşünsel oyun çalışmaları yapılabilir.

Sonuç

Felsefe ve düşünce eğitimini hedefleyen çalışmaların, çocukların düşünsel gelişmelerine katkı sunacağı kesindir. Bu çalışmalar çocukların zihinsel ve duygusal yaşamlarına uygun bir şekilde, eğitimin küçük yaşlardan itibaren bir parçası olmalıdır. Çocuğun sözü edilen beceriler ile donatılması önemli bir pedagojik hedeftir ve gerçekten de oldukça önemli kazanımlar da doğurabilir. Ancak verilmek istenen mesajın yetişkinler tarafından seçildiği bilinçli ortamların çocuk adına olumsuz da olabilecek sonuçları olma ihtimali daima gözetilmelidir.

Kaynaklar

Adler, Jonathan E., "Gareth Matthews on Philosophy and the Young Child", *Metaphilosophy*, 14 (1), 1983.

Aristofanes, *Barış*, çev. Müfide Pekin, İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 2000.

Felsefe Eğitimi, haz. Taşkın Ketenci & Cengiz Mesut Tosun, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2014.

Houde, Olivier, *Çocuk Psikolojisi*, çev. İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi, 2004.

Klarin, Michail V., "Philosophy and the Young Child: An Analysis of Children's Philosophizing", *Soviet Studies in Philosophy*, 26 (3), 1987.

Kuçuradi, İoanna, *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*, haz. Betül Çotuksöken & Harun Tepe, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015.

Lipman, Matthew, "Philosophy for Children", *Metaphilosophy*, 7 (1), 1976.

Matthews, Gareth B., "On Talking Philosophy with Children", *Royal Institutw of Philosophy Lectures*, 10, 1976.

Matthews, Gareth B., "Philosophy and Children's Literature", *Metaphilosophy*, 7 (1), 1976.

Matthews, Gareth B., "The Idea of Conceptual Development in Pia-

get", *Synthese*, 65, 1985.

Matthews, Gareth B., "The Philosopher as Teacher", *Metaphilosophy*, 10 (3-4), 1979.

Piaget, Jean & Inhelder, Barbel, *Çocuk Psikolojisi*, çev. Orçun Türkay, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.

Piaget, Jean, *Zeka Psikolojisi*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.

White, David A., *Çocuklar İçin Felsefe*, çev. Emek Akman, Ankara: OD-TÜ Yayıncılık, 2018.

<https://www.sozcu.com.tr/2016/egitim/prof-ionna-kucuradi-aci-cekmemizin-nedeni-bilgisizlik-1152224/>, Sözcü Gazetesi, 25 Mart 2016.